

MUSTAQIL BILIM O‘ZLASHTIRISHNING NAZARIY ASOSLARI.

Moyliyeva Xumora To‘ra qizi

Turon universiteti NTM

Pedagogika va psixologiya kafedrasi o‘qituvchisi

moyliyevaxumora@gmail.com

tel: 909264197. UDK- 371.132

Annotatsiya: Talabalarni bilim o‘zlashtirish mustaqilligini rivojlantirishda yosh xususiyatlarini hisobga olish muammosi, o‘quv materiallarini tanlash. Talabalarning bilim va imkoniyatlarini hisobga olgan holda, ularning idrok etish samaradorligini oshiradigan hamda ta‘lim jarayonida faolligini ta‘minlaydigan topshiriqlarni tuzish, ularni taklif qilish muhim hisoblanadi.

Kalit so‘zlar: diagnostik, axloq, sensation, kognitiv.ta‘lim,tarbiya.

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ РАЗВИТИЯ САМОСТОЯТЕЛЬНОСТИ ОБУЧЕНИЯ СТУДЕНТОВ.

Мойлиева Хумора

Университет Турон НОУ

Преподаватель кафедры “Педагогика и психологии”

Аннотация: Проблема учета возрастных особенностей учащихся при развитии самостоятельности приобретения знаний, выборе учебных материалов, Учет знаний и возможностей учащихся, создание заданий, повышающих эффективность их восприятия и обеспечивающих их активность. в образовательном процессе их предложение имеет важное значение.

Ключевые слова: диагностика, этика, ощущение, познавательное образование, воспитание.

THEORETICAL BASIS FOR THE DEVELOPMENT OF STUDENTS' INDEPENDENCE IN LEARNING.

Moilieva Humora

Turon University NGEI

Teacher of the Department of Pedagogy and Psychology

Abstract: The problem of taking into account the age characteristics of students in developing the independence of acquiring knowledge, choosing educational materials, Taking into account the knowledge and capabilities of students, creating

tasks that increase the effectiveness of their perception and ensure their activity. in the educational process, their proposal is of great importance.

Key words: diagnostics, ethics, sensation, cognitive education, upbringing.

Kirish. O‘zbekistonning yangi taraqqiyot bosqichida milliy ta’lim tizimidagi oliy ta’limni isloh qilish, sifatli bilim berish tuzilmasini yaratish, o‘quv-tarbiyaviy jarayonlarni samarador jarayonga aylantirish, talabalar o‘zlashtirishini yuqori sifat bosqichiga olib chiqish maqsadida ta’lim tizimining huquqiy asoslari yaratildi: O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 yil 28 yanvardagi PF-60-son “2022-2026 yillarga mo‘ljallangan yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida” Farmoni, O‘zbekiston Respublikasida 2020 yil 23 sentyabrdagi O‘RQ-637-son “Ta’lim to‘g‘risida”gi qonuni, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “O‘zbekiston Respublikasi oliy ta’lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida” 2019 yil 8 oktyabrdagi PF-5847-son hamda “2017-2021 yillarda O‘zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo‘nalishi bo‘yicha Harakatlar strategiyasini “Ilm, ma’rifat va raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish yili»da amalga oshirishga oid davlat dasturi to‘g‘risida” 2020 yil 2 martdagi PF-5953-son farmonlari, O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining “Oliy ta’limmuassasalarida ta’lim jarayonini tashkil etish bilan bog‘liq tizimni takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida” 2020 yil 31 dekbrdagi 824-son qarorlarini sanab o‘tish mumkin. [1].

Bilim o‘zlashtirishda mustaqillikni rivojlantirish talabaning proksimal rivojlanish zonasiga o‘tishini tezlashtirishning samarali usuli sifatida qaralishi mumkin. Biroq, Talabalarni o‘qitishning umumiy tizimidagi bu yo‘l yetarlicha o‘rganilmagan. Talabadagi bilim o‘zlashtirish mustaqillikning namoyon bo‘lish xususiyatlari ularning mustaqilligining rivojlanish qonuniyatlari tizimli o‘rganilmagan, Talabalarning bilim o‘zlashtirish mustaqillik darajasini aniqlashning diagnostik-mezon apparati ishlab chiqilmagan.

Bilimning turli sohalari olimlari - faylasuflar, psixologlar, o‘qituvchilar, metodistlarning o‘zlashtirish mustaqillikni shakllantirish va rivojlantirishga bo‘lgan chuqur va doimiy qiziqishi ushbu ilmiy tadqiqot yo‘nalishi keng tarqalgan va e’tirof etilganligini ishonchli tarzda ko‘rsatadi. Binobarin, uning asosiy tomonlarini imkon qadar yaxshiroq idrok etishga, mohiyatini ochib berishga intilish tabiiy.

Metodologiya va adabiyotlar tahlili. Talabalarining o‘zlashtirish mustaqilligini rivojlantirish umumiy muammosining alohida savollari pedagogik fikr tarixining turli bosqichlarida uchraydi. Hatto qadimgi Yunonistonda ham Pifagor maktabi vakillari Arxitas, Aristoksen va boshqalar inson yangi bilimlarni boshqa odamdan o‘rganishi yoki uni mustaqil ravishda o‘zlashtirishi mumkinligini ta’kidladilar. “O‘z-o‘zini rivojlantirish uchun Talabaning o‘z xohishi bilan o‘rganishi

kerak, Bunda “fan va san’atni o‘rganish to‘g‘ri va maqsadga erishadi, lekin agar majburlash bo‘lsa, u zaif va muvaffaqiyatsiz” . [2].

Suqrotning fikricha, ta’limning asosiy maqsadi shaxsning axloqiy o‘zini-o‘zi takomillashtirish va uning qobiliyatlarini rivojlantirish edi. Talabalarning o‘zlashtirish faoliyatiga alohida rahbarlik qilish zarurligi haqidagi fikrga kelib, u birinchi bo‘lib talabalarning o‘zlashtirish mustaqilligini shakllantiradigan maxsus o‘qitish usulini - evristik suhbatni ishlab chiqdi.

O‘qituvchining vazifasi talabaning mayl va qobiliyatini hisobga olgan holda uning aqliy kuchini rivojlantirish uchun sharoit yaratish ekanligini hisobga olib, Sokrat o‘z shogirdlariga shunchaki bilim beribgina qolmay, balki ularning tafakkurini, zukkoligini rivojlantirdi.

Aristotel o‘zining “Ruh haqida” asarida “insonga quvonch va zavq bag‘ishlaydigan hayot uchun zarur bo‘lgan me’yor va qoidalarni o‘zlashtirish faoliyatigina muvaffaqiyatli bo‘lishi”ni ta’kidlagan. Shuning uchun bu faoliyat passiv yodlash orqali emas, balki shaxsning faol amaliyoti, uning mustaqil mehnati jarayonida amalga oshirilishi zarur.

Shunday qilib, qadimgi Yunonistonda allaqachon talabalarda mustaqil fikrlashni rivojlantiruvchi o‘qitish usuli qo‘llanilgan.

Natijalar va muhokama . Rivojlantiruvchi ta’lim g‘oyalari atoqli Rim pedagogi Kvintilian asarlarida yanada keng yoyilgan. Ular talabalarning faol mustaqil faoliyati haqidagi bilimlarni o‘zlashtirishda muhim rol o‘ynash g‘oyasini o‘z ichiga oladi va tegishli didaktik tavsiyalar beradi. Tabiat har bir insonga aqliy chaqqonlik, o‘rganish qobiliyati, tez aql-zakovatni ato etgan, shuning uchun ham bilim olish jarayonida nafaqat “esda saqlash, balki ko‘p o‘ylash” kerak deydi. U “Notiq tarbiyasi haqida” asarida talabalarni ortiqcha yuklamaslikni talab qilgan, chunki haddan tashqari ko‘p miqdordagi material ularning mustaqilligini rivojlantirishga to‘sqinlik qiladi, bilimlarni passiv o‘zlashtirishga olib keladi. O‘qituvchining vazifasi nafaqat talabalar xotirasini bilim bilan boyitish, balki ularning tafakkurini, fanning turli masalalari bo‘yicha o‘z mulohazalarini rivojlantirishdir. [3]. Ushbu muammoni hal qilish vositalaridan biri talabalarni o‘qituvchiga savol berishga undash, fikr almashishni tashkil etish .

Sensatsion asosda qurilgan rivojlanayotgan o‘qitish metodikasining ilmiy asoslari Ya.Y. Komenskiy asarlarida keng o‘rin egallaydi. U bizning davrimizda dolzarb bo‘lgan o‘quv jarayonini faollashtirishga qaratilgan yondashuvlarni ishlab chiqdi. Idrokning boshlanishi “har doim sezgilardan kelib chiqishi kerak, chunki ongda ilgari sezgilarda bo‘lmagan hech narsa mavjud emas. Shuning uchun o‘qitish narsalarni og‘zaki talqin qilishdan emas, balki mustaqil fikrlashni rivojlantiradigan obyektiv kuzatishdan boshlanishi kerak. Keyinchalik I.G.Pestalotsi va J.Desterveglar ta’lim

samaradorligini oshirish vositasi sifatida talabalarning mustaqil faoliyatini faollashtirish haqidagi fikrlarini chuqurlashtirdilar” . [4].

Buyuk Shveysariya pedagogi I.G.Pestalotsi Talabalar o‘z bilimlarini boyitib, “aql kuchini intensiv ravishda oshiradigan”gina shunday mashg‘ulotlar yuqori samara beradi, deb hisoblagan. Rivojlantiruvchi ta’limning umumiy psixologik manbasini izlab, olim faqat u orqaligina «inson rivojlanishi uchun tabiatning o‘zi tomonidan belgilab qo‘yilgan» shaklni topish mumkin, deb hisoblagan. Bu shakl obyektlarni mustaqil kuzatishdir. Mehnat ishlarini bajarish jarayonida bilimlarni mustaqil egallashga intilishni tarbiyalash zarur. Shuning uchun talabalar o‘lchashlari, hisoblashlari, nutqni faol o‘zlashtirishlari kerak. Ko‘nikma bilim bilan bir vaqtda shakllanadi. Aql eng yaxshi pedagogik shart-sharoitlar yaratilgan sharoitda rivojlanadi

Boshlang‘ich sinf talabalarining o‘zlashtirish mustaqilligini rivojlantirish ta’lim jarayonida talabalarning malaka va ko‘nikmalarini hisobga olish asosida tashkil etish g‘oyasi ajdodlarimiz merosida o‘z ifodasini topadi. Ibn Sinoning fikricha: “Muallif... bilishi kerakki, u har bir talabaga bir xil yondashuvni qo‘llay olmaydi”. Shuning uchun “... talabalarning har birining o‘ziga xos xususiyatlari, o‘ziga xos kognitiv qiziqishlari bor. Har bir insonga uning qiziqishi va qobiliyatiga muvofiq yondashish kerak, aks holda ta’lim va tarbiya kerakli natijani bermaydi”. [5].

Bu masalada o‘sha davrning taniqli olimi Xoja Nasriddin Tusiy “Nosiriyning axloqiy ta’limotlari” asarida o‘z nuqtai nazarini bayon qilib, Ibn sinoning fikrini qo‘llab-quvvatlaydi: “Farzand tarbiyasiga e’tibor berishlari yaxshi va munosibdir, uning aqliy qobiliyatlari va qiziqishlarini hisobga olgan holda, unga hunarini o‘rgatish jarayonida buni hisobga olish uchun fan va hunarmandchilikni o‘zlashtirishda qanday qobiliyat borligini ham bilish kerak.

Xulosa. Talabalar ta’limga bo‘lgan motivatsiyani oshirish, kelajakdagi mutaxassislikni olish va kasb-hunar egallashda muhim bo‘lgan barcha zarur ko‘nikmalarni rivojlantirish uchun maxsus pedagogik yordamning kompleks dasturiga muhtoj. Motivatsiyani oshirishga qaratilgan ushbu qo‘llab-quvvatlashning bir qismi sifatida talabalarning his-tuyg‘ularini hisobga olish lozim, o‘qituvchi va talaba o‘rtasida yanada nozik, ya’ni, samimiy o‘zaro munosabatlarni rivojlantirish, o‘quvchilarning past qobiliyatlarini oshiradigan moslashuvchan yondashuvdan foydalanish kerak. O‘z-o‘zini hurmat qilish, “talabalarning ijodiy qobiliyatlarini (o‘yin va kognitiv faoliyatda) rivojlantirishga” yordam berish, shuningdek, ularning “etuk bo‘lmagan muloqot qobiliyatlarini” yaxshilash choralarini ko‘rish tadbirlarini kiritish o‘rinli. Yuqoridagilardan kelib chiqadiki, o‘zlashtirish jarayonida talabaning aqliy qobiliyat va imkoniyatlarga asoslangan o‘quv topshiriqlari talaba shaxsini mustaqil faoliyatga tayyorlashga xizmat qiladi.

Adabiyotlar ro‘yxati:

1. Mirziyoyev Sh.M. Tanqidiy tahlil, qat’iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik -

xar bir raxbar faoliyatining kundalik qoidasi bo‘lishi kerak. Mamlakatimizni 2016 yilda ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishning asosiy yakunlari va 2017 yilga mo‘ljallangan iqtisodiy dasturning eng muhim ustuvor yo‘nalishlariga bag‘ishlangan Vazirlar Mahkamasining kengaytirilgan majlisidagi ma’ruza, 2017 yil 14 yanvar. - Toshkent: O‘zbekiston, 2017. - 104 b.

2. O‘zbek redagogikasi antologiyasi. J. II. – Toshkent: O‘qituvshi, 1999.-480 b.
3. Abduraimov P. Milliy tarbiya tamoyillari // Kasb-ta’lim j. – T.: 2002. 4-son. – 16 b.
4. Avloniy, Abdulla. Maktab gulistoni // Tanlangan asarlar. 2 tomlik. 2-tom. – T.: “Ma’naviyat”, 2006. – 34-92-b.
5. Иванников В.А. Продавий тартибга солишнинг психологик механизмлари. - М., 1991. – 178 б.

